

Belterjesség vagy endogámia?

Szabó Előd (szaeltan@gmail.com)

Mostanában több helyről hallhatjuk, hogy a régi időkben – és pedig főleg falun – nagy volt a belterjesség. Van, aki ezzel magyarázza a mai betegségeket, rendellenességeket, beteg gyermekeket, a korabeli gyermekhalandóságot és van, aki a soknak vélt ikerszülést is. Mivel ez a városi legenda is eddig csak szájról szájra tudott terjedni, az online, facebookos világban viszont egy-egy életszerűtlen, alap nélküli, torzított vagy általánosító kijelentésre a későbbiekben akár „iskolákat alapíthatnak”, mindenképp szánni kell időt a vélekedések és nem kellő vizsgálódás szülte általánosítások ellenvéleményezésére.

Szerencsére ma már vannak olyan kutatások, amelyekre lehet ez irányban támaszkodni. Ennek ellenére a hangzatos általánosítások jellegüknél fogva könnyen terjednek és elkezdtek beivódni a laikus köztudatba – értve ez alatt az érintett térségeket is.

A településfeldolgozó kutatásaim során képződött eredmény kifejezetten alkalmas arra, hogy ezt a kérdést akár több ezer ma élő őseire nézve megvizsgáljuk, úgy döntöttem, hogy írnom kell a kérdésről.

A használt családfa-szerkesztő programban több tízezer különböző korban élt személy felmenőit tudom analizálni kifejezetten az ősvestés (több ágon azonos felmenők) jelenlétének vizsgálatára. Még ilyen jellegű kimutatást nem készítettem ugyan, számadatokkal, arányokkal nem tudok szolgálni, de 13 éves tapasztalatomat át tudom adni.

Valóban létezik egy bizonyos – döntő többségben egészséges keretek közt zajló – átgondolt, logikus és következetes, sőt szükséges (!) endogámia, ami nem több, nem kevesebb

puszta nemzetségi és környékbeli, azonos valláson és nemzetiségen belüli egészséges endogámiánál és semmiképp nem írható le az inkább pejoratív értelmű belterjességgel. Érdekes hozadék, hogy ezek a közelebbi-távolabbi rokonházasságok teszik igazán érdekessé a genealógiát.

Munkám során ezekre mindig odafigyeltem, sokszor megvizsgálva az édes-, másod- és harmadunokatestvérek közti házasságok leszármazottainak további sorsát (gyermekszám, életidők, sok esetben a ma élőket is ismerve). Ez által – ha számokkal nem is szolgálhatok – van egy rálátásom, mennyire gyakori, és mennyire aggasztó vajon ez a típusú endogámia.

A ránézésre kimondott "belterjesség" szóra jó példa egy elhangzott állítás, amit úgy döntöttem, gyorsan ki is vizsgálok.

Az egyébként jóhiszemű állítás a következő volt: a szóban forgó község „95%-át 3 családnév alkotja és *mindenki* rokon már a 4. generációnál”.

Szerencsére ilyen esetben a Family Search keresztelési mutatója segítségével gyors, viszonylag pontos, de mindenképp reprezentatív felmérést, számolást lehet végezni.

A valóságban a 3 család a falu 47%-át teszi ki (és nem a vélt 95%-át). Az állítás azon része, hogy „mindenki rokon a 4. generációnál” nagyon szubjektív, attól is függ, mit nevezünk rokonnak. Ha úgy értjük, olyan szinten már rokon, hogy a köztük való házasság már egészségtelen lenne, akkor ez is egy nyilvánvaló túlzás, hiszen a házasságok nagy részét ez érintené.

Jellemzően ott erősödhet fel a belterjesség vélelmzése, ahol egy-két családnévből nagyszámú leszármazott él. A tapasztalat viszont

azt mutatja, hogy ezek az azonos vezetéknevű családok sokszor távolabbi, vagy éppen meg sem határozható rokonsági fokon állnak egymással és a település más családnevű lakói is közelebbi rokonai, mint ők. Ennek oka, hogy az akár 500-600 évvel ezelőtti közös ős már nyilván jóval az anyakönyvezés kezdete előtt helyben élt és ágaik sokkal jobban eltávolodtak egymástól, mint az egyébként családnévből ránézésre nem felfedhető esetleges leányági rokonaitól.

Tehát nem feltétlen azok egymás legközelebbi rokonai, akik azonos vezetéknevet viselnek.

vicces, ám inkább büszke és a nemzeti ösztöndíjra célzó kijelentések addig voltak egészségesek, amíg nem terelődtek át negatív irányba: a belterjesség, a betegségek és sajnos sokak szemében ennél súlyosabb vádak irányába...¹

Fenti példából látható tehát, hogy az emberi (népi) túlzás alapjáraton két-háromszoros, minden rossz szándék nélkül is – és ez igaz lehet az élet más területére is.

Házasságok ugyan előfordulnak első unokatestvértől kezdve minden fokú rokonságig.

	sorszám	gyermek	apa		kora	anya		kora	házszám
1906.08.07	117	Bulyáki Sándor	Bulyáki Gergely	ref	42	Tarcsa Róza	ref	31	253
1906.08.04	118	Bulyáki Piroska	Bulyáki Gergely	ref	26	Tarcsa Róza	ref	19	307
1906.08.07	121	Bulyáki Erzsébet	Bulyáki Gergely	ref	37	Tarcsa Róza	ref	37	112

Példa extrém névazonosságra Nagyecsedén

Három különböző azonos nevű család gyermekei majdnem mind ugyanazon a napon születnek.

Továbbá: a korabeli személyekre, családokra nem adathalmazként kellene gondolnunk, hanem ugyanolyan gondolkodó és felelősségteljes emberekként, mint mi, a leszármazottaik vagyunk.

A korabeli házasságok sem úgy kötöttek, mint a kémiában az összerázott kémcsőben létrejövő véletlenszerű kötések, inkább csak olyan kapcsolódások jöttek létre, amelyek összeillettek.

Őseinket nem zavarta meg a hasonló vezetéknevű, hiszen ők nem családfát kutattak, hanem tudták, tudatában voltak annak, kinek kije az illető. Csupán a „nagy számok törvénye alapján” nem házasodott össze két közeli rokon, mondván, hogy már elfogytak a távolabbi rokonok.

Természetesen ők maguk is hozzájárultak a legendák ébresztéséhez, hiszen akár a vásárokon, rokonlátogatáskor a szomszéd falvakban biztosan szívesen beszéltek úgy falujukról, mint ahogy ma is, hogy tudniillik „nálunk mindenkit így hívnak”, „a fél falu az”, „nálunk mindenki rokona mindenkinek”.

Ezek a „népetimológiásan” túlzó, félig-meddig

De még egy elszigetelt helyen sem voltak kénytelenek, vagy kötelesek rokonokkal házasodni, ha nem akartak, vagy nem kényszerítették őket, vagy nem volt rá jó okuk. A Szatmár megyei Nagyecsedén sincsen extrém rokonházasságok sorozata, pedig ott aztán a rengeteg azonos névből és a korabeli Ecsedi lópia miatti elzártaságból egyből erre gondolhatnánk.

A gyermekhalandóságot is gondolták már az

¹ Itt említenék meg egy másik legendát, miszerint régen hetediziglen ismerték a rokonságot. A bűvös hetes számból is látszik, hogy ez egy ezotériába hajló hiedelem és a „régén minden jobb volt” típusú legendák része. Valóban voltak, akik, ha nem is tudták, de dokumentálva volt a családban a leszármazás. Általánosságban ez ugyan úgy nem igaz, ahogy ma sem. Már viszonylag késői példa ugyan, de valamit elárulhatnak a korabeli állapotról az 1900-as évek eleji állami anyakönyvek, ahol sok esetben a saját nagyszülei nevére sem emlékszik a bejelentő. A legszerencsésebb esetben is állagosan 3-5 generációról tudnak adatot (nevet) mondani a leszármazók és ezek közt is előfordulnak hibás berögzülések, korabeli félreértések okozta torzulások.

állítólagos belterjességgel magyarázni. Kitűnnek egyes családok, amelyek esetében 12 gyerekből sem nő fel egy-kettőnél több. De olyanok is, akik egy gyermeket sem veszítettek el. Ezen szülők felmenőit vizsgálva eddig nem találtam feltűnő összefüggést az ösvesztés és a gyermekhalandóság, mint ahogy az ikerszülés közt sem.

Természetesen még további és bővebb vizsgálatokat lehetne végezni ez ügyben, hogy számokkal is alátámasztható legyen, amit most még csak tapasztalatokra alapozok.

Álljon itt végül egy olyan állítás, amit családfakutatóként akár elfogadni is nehéz lehet. Sajnos (vagy szerencsére) a DNS vizsgálatok szerint előfordulhat, hogy már a szépapánktól (5. generáció) sem öröklünk génszakaszokat, annak ellenére, hogy a valós felmenőnk. Nem matematikailag feleződik ugyanis minden generáció genetikája, hanem szinte véletlenszerűen és ennyi idő (vagyis inkább 5 keveredés) alatt „kikophat” egy valamikori szépapa összes jellemzője, mire hozzánk érne... Ez a tény tovább árnyalja akár a teljesen közeli rokonházasságok jelentőségét is.

64.	1860 Október 3. 5.	Apiró Agnes	no	"kor" ve" nyeg	Apiró Sándor Nyiregyházi Julianna Kékv. hrsz. földművesek	Micskei 307.
65	1860 Október 7. 8.	Apiró Maria	no	"kor" ve" nyeg	Apiró Sándor Nyiregyházi Julianna Kékv. hrsz. földművesek	Micskei 56.

Még egy példa a szélsőséges névazonosságra Nagyecsedon, immár csak két azonos családdal.

A gyermekek itt sem ikerk.